

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา โดยสร้างการมีส่วนร่วม ใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การกำหนดวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. การศึกษาเอกสาร
2. การวิจัยภาคสนาม

การศึกษาเอกสาร

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และความชัดเจนเกี่ยวกับบริบทการเกษตร และการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม

1. แหล่งเอกสาร ศึกษาโดยใช้เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในลักษณะเอกสารอ้างอิง เอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ ดังนี้

1.1 เอกสารอ้างอิง ได้ศึกษาจากบทคัดย่องานวิจัย เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

1.2 เอกสารปฐมภูมิ ได้ศึกษาเอกสารที่นำเสนอความคิดและประสบการณ์ตรงของผู้เขียน โดยตรง ได้แก่ บทความและผลงานวิจัยในวารสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ระดับคุณวุฒิปริญญาตรี และมหาบัณฑิต

1.3 เอกสารทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากหนังสือ ตำรา รายงานประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดมหาสารคาม

2. การวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) วิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญที่นำไปสู่การวิจัยในภาคสนามและกรอบแนวทางการวิเคราะห์ผลการศึกษา

การวิจัยภาคสนาม

ได้ดำเนินการศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาบริบทเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม คัดเลือก และรวบรวมข้อมูลของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาเกษตรกรที่ดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการคัดเลือก ให้เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และสังคม โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษาดังกล่าว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่ทำการศึกษา

พื้นที่ทำการศึกษาคือจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งประกอบไปด้วย 11 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาบริบทเกษตรกร และการเกษตรของจังหวัดมหาสารคาม ตลอดจนการรวบรวมข้อมูลของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและพัฒนาเกษตรกรที่ดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในชุมชนและสังคม

2. กลุ่มเป้าหมาย

เพื่อรวบรวมข้อมูลของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและพัฒนาเกษตรกรที่ดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในชุมชนและสังคม ในการนี้จึงกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ผู้นำในชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู สมาชิก อบต. ประธานกลุ่มเกษตรกรในชุมชน

2.2 กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ได้แก่ เกษตรกรในชุมชน

2.3 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับชุมชน และนักวิชาการ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่มีลักษณะที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ คือ เทคนิคการประชุมระดมความเห็น การอภิปรายกลุ่ม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การเยี่ยมบ้าน รับประทานอาหารร่วมกัน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกด้วยคำหรือใจความสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย แสดงความคิดเห็นแล้วนำมาตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญเพื่อตอบคำถามการวิจัย

3.3 วิธีดำเนินการ ขั้นตอนการวิจัยภาคสนามในชุมชนกำหนดเป็น 5 ระยะ ซึ่งก่อนดำเนินการจะมีการเตรียมทีมวิจัย เริ่มตั้งแต่การสร้างทีมวิจัย เนื่องจากกระบวนการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ต้องอาศัยการทำงานเป็นทีม ผู้วิจัยได้จัดประชุมทีมวิจัย ซึ่งมีทั้งหมด 4 คน คือ

3.3.1 หัวหน้าโครงการวิจัย ผศ.ดร.นิรุต ถึงนาค ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสร้างแนวคิดกับชุมชน และการจัดประชุมระดมความเห็น

3.3.2 นักวิจัย ผศ.ชมพูนุท เมฆเมืองทอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผล

3.3.3 ผู้ช่วยวิจัย น.ส.คารัตน์ คำแก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถใช้ภาษาถิ่นในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ตลอดจนมีความสามารถในการระดมความเห็นกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา

3.3.4 ผู้ช่วยวิจัย น.ส.คณภา ไชยหันขวา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการตลาด เศรษฐศาสตร์ และสามารถใช้ภาษาถิ่นในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ตลอดจนมีความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหา

ในการเตรียมผู้วิจัยจะจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน ร่วมกันวิเคราะห์ข้อค้นพบที่ได้จากการลงปฏิบัติงานในภาคสนาม เตรียมสื่อ และวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำงานภาคสนาม ก่อนจะดำเนินการ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

นักวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ ซึ่งมีรายละเอียดผลการปฏิบัติงานในระยะที่ 1 หรือระยะเวลา 3 เดือนที่ผ่านมา ระหว่างวันที่ 21 ตุลาคม 2548 ถึง 31 มกราคม 2549 ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1. เข้าพบหัวหน้าสำนักงานเกษตร จังหวัดมหาสารคาม (คุณปทุมวัน ประจันพล) และประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

สำนักงานสหกรณ์การเกษตรจังหวัดมหาสารคาม เพื่อชี้แจงความเป็นมาและแผนการดำเนินงานโครงการวิจัย

2. ดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาบริบทการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาบริบทด้านการเกษตรของจังหวัดมหาสารคาม และบริบทด้านเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ และลงพื้นที่

ระยะที่ 2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินของโครงการวิจัยฯ ซึ่งมีรายละเอียดผลการปฏิบัติงานในระยะที่ 2 หรือระยะเวลา 3 เดือนที่ผ่านมา ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ถึง 30 เมษายน 2549 ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นักวิจัยในโครงการร่วมประชุมวางแผนศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 ติดต่อประสานงานไปยังสำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานสหกรณ์จังหวัด ขอรายชื่อเกษตรกรที่คาดว่าจะมีคุณสมบัติตามตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 3 นักวิจัยลงพื้นที่สำรวจเพื่อคัดเลือกเกษตรกร โดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พนักงานวิชาการการเกษตร เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ตลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์การเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

ขั้นตอนที่ 4 สำรวจแปลงการเกษตร และสัมภาษณ์เกษตรกร หากไม่ตรงตามคุณสมบัติ ก็จะสำรวจใหม่

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาและนำเสนอข้อมูล

ระยะที่ 3 การพัฒนาเกษตรกรเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินของโครงการวิจัยฯ ซึ่งมีรายละเอียดผลการปฏิบัติงานในระยะที่ 3 หรือระยะเวลา 4 เดือนที่ผ่านมา ระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม ถึง 31 กรกฎาคม 2549 ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นักวิจัยในโครงการร่วมประชุมวางแผนพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกร
ในจังหวัดมหาสารคามที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่ศึกษากรณีศึกษาเฉพาะรายตามตัวชี้วัดที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 3 จัดประชุมระดมสมองการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงรายอำเภอ และคัดเลือกเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจ
พอเพียง ตามตัวชี้วัดความพอเพียง (KPI) ในกรอบแนวคิด 3 คุณสมบัติ คือ ความพอประมาณ
ความมีเหตุมีผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไข
คุณธรรม

ขั้นตอนที่ 4 คัดเลือกเกษตรกรที่จะพัฒนาโดยคัดเลือกจากความพร้อมของการเป็น
ตัวอย่าง ระดับละ 1 ครอบครัว คือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม รวม 3 ครอบครัว
และศึกษาเกษตรกรที่จะพัฒนาโดยคัดเลือกจากความพร้อมของการเป็นตัวอย่าง ระดับละ 1
ครอบครัว คือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม รวม 3 ครอบครัวเกี่ยวกับการดำเนิน
ชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้รูปแบบการสร้างความเป็นไปได้การ
เพาะปลูกและสร้างคั้นแบบ การออกแบบและขยาย และการวิเคราะห์และเรียนรู้เป็นแนวทางการ
พัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาและนำเสนอข้อมูล

ระยะที่ 4 การประชุมภาคีเพื่อนำไปสู่โอกาสการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ
กระบวนการนำผลการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

นักวิจัยในโครงการการวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง ได้ดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนิน
ของโครงการวิจัยฯ ซึ่งมีรายละเอียดผลการปฏิบัติงานในระยะที่ 4 หรือระยะเวลา 2 เดือนสุดท้าย
ระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม ถึง 30 กันยายน 2549 ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ประชุมภาคีในชุมชนของเกษตรกร เพื่อร่วมกันค้นหาปัญหา ระบุ
สาเหตุของปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อระดมความเห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มี
วิถีปฏิบัติสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านกระบวนการจัดทำและผลที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 ประชุมระดมความเห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในปัญหาอุปสรรค
และแนวทางแก้ไขในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 3 ประชุมภาคีเกษตรกรในชุมชนทั้ง 3 ชุมชนเพื่อนำไปสู่โอกาสการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ โดยใช้วิธีการอภิปรายกลุ่ม สันทนาการ และการประชุมระดมความเห็น

ระยะที่ 5 สรุป จัดทำรายงาน

ปลายเดือนกันยายน หลังจากผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยแล้ว จึงดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการสรุปผลจากการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบผลการสรุป โดยการจัดการประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็น ซึ่งได้เชิญวิทยากรที่มีความรู้ด้านการทำการเกษตรแบบพอเพียง ตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากมหาวิทยาลัยมหิดล เกษตรตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. เกษตรกร ที่ได้รับการคัดเลือก และกลุ่มภาคีเกษตรกรในชุมชนทั้ง 3 ชุมชน เพื่อร่วมกันตรวจสอบ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และ เผยแพร่งานวิจัยและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่สาธารณชน